

sıralarda gereken pompa ve dağıtma sistemleri yapılmaktadır ki bundan tarım alanında beklenilen fayda sağlanabilsin. Bundan sonraki deniz altı tatlı su havuzu muhtemelen Girit adasında ele alınacaktır. Fakat Havai adalarında, Basra

Körfezinde ve birçok yerlerde denizden çıkarılacak bu tatlı suya olan ilgi gittikçe artmaktadır.

DEUTSCHER FORSCHUNGSDIENST'ten

TÜRKÇE'DEN HİNT-AVRUPA DİLLERİNE ÇEVİRİ'DE ANAHTARLAR VE FONKSİYONLARI

Seda TÖREL, Y. Lis.

GİRİŞ

Türkçe'den Hint - Avrupa dillerine çeviri için anahtar - sözcükler (**anahtarlar**), sistemin mekanize edilmesinde başlıca rolü oynamaktadır. Başlangıçta Türkçe'den bir Hint - Avrupa dili olan İngilizce'ye geliştirdiğim ve ilk kez 1964 yılında yayınladığım araştırmamda, anahtarların nicelik ve nitelikleri üzerinde, ayrıntılı olmasa da, durmuş ve önemini ortaya koymaya çalışmışım. Bu denememde, elde edilen veriler biraz daha ayrıntılı olarak sunulmakta, anahtarların tanımı ve mekanik çeviri işlemindeki fonksiyonları üzerinde durulmaktadır.

Anahtarların Tanımı

Geliştirilen mekanik yöntemde **anahtarlar** hiç bir gramatik etiket taşımamaktadır. Bunları art-taki (suffix) olarak da tanımlamak olanaksızdır. Çeviri işlemlerinde anahtarların tanımını kısaca aşağıdaki gibi yapmak doğrudur :

1. Anahtar, analiz için bölünen bir parçanın son sözcüğünün sonundaki parçadır. Örneğin; Kitabı okuyunca / / anladı. { -ca, -dı }
2. Anahtar, bir parçanın son kelimesinin tümü olabilir. Örneğin; Koşan adam / / terledi. (adam)
3. Anahtar, bir kavram ünitesi olarak (-en, -an) Anahtarından sonra birden fazla sözcük olarak belirebilir. Örneğin; Gösterilen her iki filmi de / / beğendi. (Her iki filmi de)
4. Tırnak işaretleri de anahtardır.

Anahtar Uygulaması

Anahtar uygulanmasında en önemli husus,

en son anahtarın analizden sonra çeviri işlemine girerken kayıtsız şartsız **en başa yazılmasıdır**. Örneğin, kavram ünitesi olarak beliren sözcük-grubu tipi anahtarlarda bile, en önemli anahtar en sonuncu olup en başa yazılması zorunludur.

Bu uygulamanın yanlış - doğru veya bir - şöyle - çevir, bir - böyle - tercüme - et çabaları ile yapılan çevirilerin yarattığı yanlış değerlendirme-ye son verdiği kesinlikle saptanmıştır. Başka bir deyişle, çeviride pozitif bir yansıma uygulanmaktadır.

Dene, tekrar yap noktasından hareket edilerek yapılan çeviri için genellikle tamamen yanlış olan aşağıdaki görüşün ileri sürüldüğü herkes tarafından bilinmektedir.

"Türkçe cümlelerin sonundan başına doğru çevirirsek, çeviri doğru olur!" deniliyor. Bu yanlış olduğu kadar gerçekten yanıltıcıdır. Anahtar uygulaması ile ortaya konan sözkonusu yanlışlık ve saptanan doğru proses, aşağıda Şekil 1'de gösterilmektedir.

Yanlış Değerlendirme

X X

Doğru Değerlendirme

X X

ŞEKİL 1 : Anahtar Uygulaması ile Doğru Değerlendirme.

Yukarıdaki gibi analizi yapıp anahtarları yöntem uyarınca uygulanan bir cümlelerin sentezi bir dilden diğerine cümleyi net bir fotokopi gibi verir. Daha ileri giderek, sık olmasa da, bazı

cümlelerin kaynak - dildeki fikir silsilesi ve yapısal öncelikleri koruduğunu söyleyebiliriz.

İki Anahtarın Ayrıntılı Açıklanması

Örnek olarak (—ip —ip —up —üp) (—erek —arak) Anahtarlarını ele alıp burada açıklamakta fayda vardır. Söz konusu anahtarlara burada kısaca (—ip) ve (—erek) olarak değineceğiz.

(—IP) Anahtarı saptanan bir parçamızda, bu sözcük bağlı olduğu fiilin

Alıp	gitti	=	aldı	gitti
Olup	bitince	=	Olunca	bitince
Okuyup	anlarsa	=	Okurlarsa	anlarsa
Öldürüp	kaçtığından	=	Öldürdüğünden	kaçtığından

ŞEKİL 2 : (—IP) Anahtarının Çeviri'de Değerlendirilmesi.

İkinci olarak ele aldığımız (—EREK) Anahtarı, İngilizce'de (While) olarak kullanılabilmesine rağmen, Türkçe'de (—IP) Anahtarının yerine de kullanılmaktadır. Bunun diğer şekli de, yani (—IP) ın (—EREK) yerine kullanılışı görülmektedir. Dolayısıyla yanlış bir değerlendirme Türkçe'mizde doğru gibi görünen bir anlamın çok yanlış olarak aktarılmasına yol açmaktadır. Örnek verelim :

1. Yoğurt alarak eve gitti.

Yorum : "Yoğurt alıp eve gitti" denilmesi gerekir. Çünkü "Yoğurt" bir araba veya vasıta değildir.

2. Beş saat uçup Londra'ya erken gidilebilir.

Yorum : "Beş saat uçarak Londra'ya erken gidilebilir" denilmesi gerekir. Burada Londra'ya kısa bir süre içinde nasıl gidildiği anlatılmaktadır. Yoksa trenle yolculuk üç gün kadar sürebilir.

Anahtarların Fonksiyonları

Türkçe'den Hint - Avrupa dillerine çeviri için geliştirilen yöntemde anahtarların en önemli fonksiyonları burada fazla ayrıntıya girmeden aşağıdaki gibi özetlenebilir :

1. Analiz için bölünmüş parçalarda (bu parçaların cümlecik ve ibare olması zorunlu değil) anahtarlar her birimin başlangıç noktasını saptar.

2. Dilbilimi bakımından, fiillerin (veya yüklemelerin) arı ve yalın düzeye getirilmesini sağlar.

- (i) zamanına,
- (ii) şahsına,
- (iii) sayısına ve
- (iv) şekline tâbidir.

Anadilimizde varolup uygulamada çok kez farkedilmeyen bu gerçeği daha açık bir şekilde aşağıda Şekil 2'de olduğu gibi gözlemekte fayda vardır.

3. Mekanik çözüm sağlar. Başka bir deyişle düşünmeden işaretlemeye yol açar.

4. Sentez araçları olarak iş görürler. Başka bir deyişle "harç" gibi kullanılabilirler.

5. Ortak Parantez işlemi ile fikir silsilesinde olan yanlışlıkları otomatik olarak düzeltilmesini veya rötuşunu sağlarlar.

6. Yabancı dile çeviri işlemini otomatik olarak tamamlarlar. Başka bir deyişle, anahtarlar sayesinde cümlelerin özne, yüklem ve tümleci aranmaz. Dilbilimi uygulaması gerekmez.

7. Analiz için bölünen parçalarda, anahtarlar yabancı sözcüklerin saptanıp atılmasına yarar. Başka bir deyişle, bir parçanın organik yapısına yabancı olan sözcükler reddedilir. Buna "refleksiyon mekanizması" da diyebiliriz.

Fonksiyonların Uygulamasına İlişkin Bir Örnek

Burada fonksiyonların uygulamasına ilişkin kısa bir örnek üzerinde durarak anahtar fonksiyonlarını biraz daha açıklamakta fayda vardır.

Türkçe Cümlemiz

Bu tebliğin amacı sorunu çözmektir.

Analiz İçin Bölünen Parçalar

- a) Bu tebliğin amacı sorunu çözmek
- b) tir

İngilizce'ye Çevirisi

- a) to solve the problem
- b) The aim (purpose) of this problem is

Yorumlar

1. (a) da anahtar (mek) = to'dur

2. Türkçe parça (a)'da anahtar (to) sözkonusu parçanın organik yapısına ait olmıyan (bu tebliğin amacı) sözcüklerini reddetmiş ve bunlar parça (b) ye devredilmiş veya aktarılmıştır.

3. Anahtarsız olan (b) parçası sıralamada (1), (a) parçası ise, (2) olarak işaretlenecektir. Bunun için kuşkusuz yöntemsel kriterler vardır.

4. Çözüm için denklem = b + a.

5. Sentez sonucu cümlelerin çevirisi :

(The aim of this problem is to solve the problem) dir.

Görüldüğü üzere yöntem kriterlerine göre işlenen böyle bir cümlede tek bir norm sözkonusu olabilir. Başka bir deyişle, yapısal özellik, on

çevirmen de bu cümleyi çevirse, aynı kalmaktadır.

S O N U Ç

Sonuç olarak söylenecek söz, anahtar ve fonksiyonlarının programlanacak makine çevirisi için son derece büyük önem taşıdığıdır. Yöntem kriterlerine göre yapılacak bütün işlemlerde anahtarların fonksiyonu ile sentezin tamamlanıp kaynak - dilden hedef - dile çeviri işleminin başarılması, sınırlı da olsa, mümkün görülmektedir. Reaksiyon niteliği bulunan insan aklına karşın reaksiyon göstermeyen kompüter'de çevirinin başarı ile programlanabilmesi için bütün anahtar ve fonksiyonların saptanması zorunludur.

ÇOCUKLUKTA TEHLİKELİ BASKILAR

Benim zamanımda, ebeveynlerin çoğu, çocuklarından "iyi" veya "terbiyeli" olmaktan başka, pek birşey istemezlerdi. Bunun dışında, okulda yüksek not almak, takım kaptanı veya kol başkanı seçilmek adeta bir piyango idi. Bugünün çocukları, aktif olma, çevrelerinde tanınma, erkek iseler sporda, kız iseler müzik ve dansla yıldızlığa yükselme baskısı altındadırlar. Bu başarılarla ulaşmada, çocuklardan, özellikle altı ile ondört yaş arasındakilerden, başkaları ile yarışabilmeleri için çok çalışmaları beklenmektedir. Kendilerine, yetişkinlerin amaçları verilen çocuklar, yetişkinler gibi düşünüp hareket etmeye zorlanmaktadırlar. Kısacası, bu çocuklar, zamanından önce, yetişkinlerin baskı ve sorumluluk dünyasına itilmektedir.

Eğitim, çocuklara yapılan baskının en belirgin olduğu bir alandır. Öğreticiler, çocuklarına daha fazla ödev verilmesini, fen ve dil dallarında daha yüksek seviyede tutulmasını isteyen hırslı velilere ait acımasız hikâyeler anlatırlar. Diğer ebeveynler, daha küçük sınıflardan itibaren, çocuklarının okula başlamalarını bile bekleyemezler. Oysa, pekçok ana okulu dahi giriş yaşını sınırlamıştır. Anneler, yaşını doldurmamış çocuklarının kabulü için çoğu kez okul idarelerine baskı yaparlar.

Geleneksel anlamıyla çocukluk, kişinin suçluluk duygusundan uzak, hiçbir iş yapmadan gezip eğlenebileceği bir dönem olarak kabul edilir. Oysa, bugünün küçük fakat büyük çocuğu, çoğunlukla, sabahdan akşama kadar, öğretim, toplantılar, atletik çalışmalar, tiyatro, müze ve benzeri gibi yetişkin kültürü veren yerleri ziyaret; tenis, yüzme, resim ve atçılık dersleri ile meşguldür.

Sekiz yaşındaki çocuğum, bir arkadaşından, okul dönüşü bize gelip oynamalarını istemişti. Arkadaşı, "Bugün akşam üstü yüzme dersim var; yarın ise piyano; ama Cuma günü boşum, eğer sen de boşsan tabii..." diye cevap verdi. Psikoterapist Dr. Victor Balaban'a göre, "Çocuklara yüklenen uğraşların çoğu, ihtiyaç veya mantık kavramlarından yoksundur. Gençlerin çoğunun, hiç ilgi duymadıkları şeylerle uğraşmaktan, zaman ayıramadıkları gerçek ilgileri vardır."

Birer minyatür kopye haline gelen çocukların, yetişkinlerin bunalımlarını da yüklenmeleri olağandır. Ruhun huzursuz çocuklarla, baskı sonucu belirlenen ülser, astım, asabî allerji gibi, fizikî problemlili çocukların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.